

HUNARMANDCHILIK TARIXINI ILMIY ADABIYOTLARDAGI YORITILISHI

N.Egamberdiyeva

tadqiqotchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15726775>

Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab hunarmandchilik masalasi ko'plab tadqiqotlarda yoritila boshladi. Jumladan, qator tarixiy, etnografik va arxeologik ishlardan O'zbekiston hunarmandchiligini o'rganishda qiyosiy material sifatida foydalanish mumkin. O'zbekistonda an'anaviy hunarmandchilikning rivojlanish bosqichlari yoritilgan "O'zbekistonning badiiy hunarmandchiligi atlas"da janubiy hududlar hunarmandchiligi tarixining turli masalalariga oid ba'zi fakt va ma'lumotlar keltirilgan. Atlasdan hunarmandchilikka oid oq-qora rangli arxiv suratlari, hunarmandchilikning muayyan turiga ixtisoslashgan markazlarni ko'rsatuvchi xarita, atamalar izohi, ustalar haqida qisqacha biografik ma'lumotlar o'rin olgan.

Davriy nashrlarda O'zbekiston janubiy hududlari hunarmandchiligi tarixiga doir qator san'atshunoslik va boshqa yo'nalishlarda olib borilgan tadqiqotlar natijasida to'plangan ma'lumotlar uchraydi.

S. Bulatov o'zbek xalqi amaliy bezak san'atining naqqoshlik, zargarlik, kashtachilik, zardo'zlik, gilam to'qish, yog'och hamda tosh va suyak o'ymakorligi, kulolchilik, pichoqchilik, kigiz bosish, savatchilik va bo'yrachilik tarixi, ish jarayonlari, uslublari, jihozlari, asbob-uskunalar, xomashyolari, rang ornamentlari, bezaklari, ularni tayyorlash va ishlatish jarayonlarini rang-barang tasviriy lavhalar misolida ko'rsatib beradi. Muallif xalq amaliy bezak san'ati haqida nazariy-metodologik yo'l-yo'riqlar asosida ilmiy va tarixiy ma'lumotlarni ham keltirib o'tgan.

Buxoro amirligi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy holati, hunarmandlarning hayoti va turmush tarzini arxiv hujjatlari asosida ochib berilgan R. Qilichev tadqiqotida Buxoroda mavjud hunarmandchilik sohalari (to'quvchilik, zargarlik, do'ppi ishlab chiqarish, chopon tayyorlash, metallni qayta ishlash, ko'nchilik, kulolchilik, poyabzal ishlab chiqarish)ning rivojlanishi masalalari yoritilgan. Mazkur tadqiqot o'rganilayotgan mavzu doirasida XIX asr oxiri – XX asr boshlaridagi o'lkadagi mavjud siyosiy va iqtisodiy vaziyat, tarixiy jarayonlarni yoritishda muhim ahamiyatga ega.

D. Ziyoeva XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asr boshlarida O'zbekiston shaharlari tarixini yoritishga bag'ishlangan tadqiqotida keng ko'lamdagi manbalardan foydalangan holda shaharlar hunarmandchiligiga oid qimmatli ma'lumotlarni keltiradi. Muallif, O'zbekistonning janubiy hududlarida o'sha

davrda mavjud shaharlar hunarmandchiligining o'ziga xos jihatlariga ham to'xtalib o'tgan.

Mustaqillik yillarida etnologiya sohasidabir qator ilmiy izlanishlar amalga oshirilib, o'rganilayotgan muammo ayrim jihatlarini ochib berishga yordam beradi. Biroq, XX asrning 70-yillaridan boshlab, to mustaqillik yillarigacha kulolchilik hunarmandchiligi borasida etnografik tadqiqotlar ko'zga tashlanmaydi. Etnolog olimi S.T.Davlatovanning tadqiqotidan o'rganilayotgan mavzu uchun qiyosiy tahlil qilishda foydalanishi mumkin.

Mustaqillik yillarida milliy hunarmandchilik mavzusini o'rganishda san'atshunoslar olib borgan tadqiqotlarni alohida ta'kidlash zarur. Akademik A. Hakimov va E. Gyul tomonidan hammualliflikda chop etilgan "Baysun. Atlas xudojestvennyx remyosel" kitobi muhim ahamiyatga ega. Unda Surxondaryo vohasining Boysun tumani hunarmandchiligi borasidagi ma'lumotlar va qiziqarli foto suratlar keltirilgan. Kitobda Boysunning asosiy hunarmandchilik turlari va markaz (qishloqlari)larining joylashgan o'rni, nomlari hamda lokal xususiyatlari tahlilga tortiladi. YuNESKO tashabbusi bilan yaratilgan bu kitobda Boysunda mavjud kashtachilik, gilamdo'zlik, kigiz tayyorlash, to'quvchilik, kulolchilik, ko'nchilik sanoati, sandiq tayyorlash, chodirlar tayyorlash, yog'ochga ishlov berish kabi hunar turlari haqida ma'lumotlar batafsil yoritilgan.

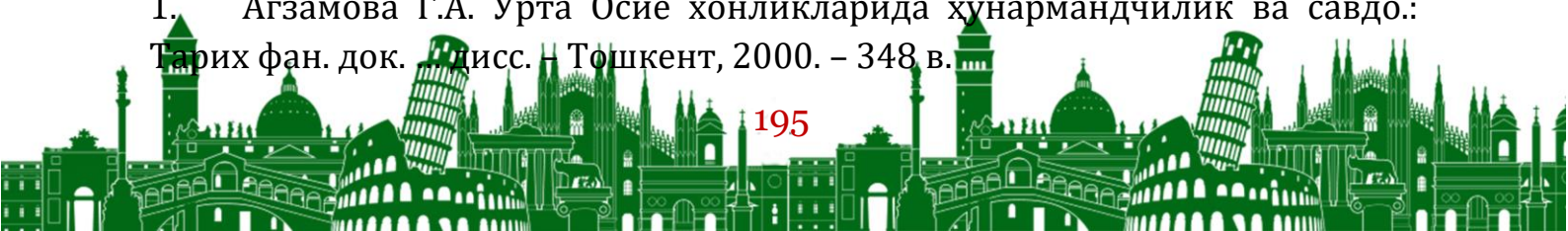
Hunarmandchilik tarixshunosligini tarixiy adabiyotlar va hunarmandchilik risolalari asosida talqin etgan D. Atadjanovanning tadqiqoti o'rganilayotgan mavzu uchun muhim ahamiyatga molikdir. Tadqiqotchi O'zbekistonning janubiy hududlari hunarmandchiligini o'rganishni dolzarb muammolaridan biri sifatida baholagan.

Zamonaviy hunarmandchilik haqida Ommaviy axborot vositalari, xususan gazeta va internet nashrlarida ayirm ma'lumotlar mavjud. Ammo ularda asosan, biror kichik korxona ochilgani yoki o'tkazilgan tadbir haqida qisqacha ma'lumot beriladi. Ba'zi maqolalarda ustaning faoliyati haqida ma'lumotlar uchraydi.

Tadqiqotning muhim davri bo'lgan uchinchi davrda yaratilgan ishlar boshqa davr adabiyotlaridan farqli ravishda mafkuraviy yondashuvlardan holi bo'lganligini aytib o'tish mumkin. Bajarilgan ilmiy ishlarda u yoki bu yondashuvlar qo'llanilganligi bayon qilinsa-da, ayni paytda chuqur tahlil mavjud emas. O'rganilayotgan mavzuning belgilangan xronologik davr doirasida yoritilishi bu borada maxsus ilmiy tadqiqot yaratilmagan deb xulosa qilish imkonini beradi.

Adabiyotlar:

1. Агзамова Г.А. Ўрта Осиё хонликларида хунармандчилик ва савдо.: Тарих фан. док. дисс. – Тошкент, 2000. – 348 в.

2. Atlas of Central Asian artistic crafts and trades. A. Khakimov – author of the scientific project and author of the next chapters – Introproduction, Ceramics, Copper Embossing, Knife making.. Қаранг: Atlas of artisticts and trades of Central Asia. Vol. I. – Tashkent, 1997. – P. 158.
3. Ҳақимов А. Ўзбекистоннинг бадий кулолчилик мактаблари // Восток. – Тошкент, 1999. – № 1. – Б. 76-79; Гюль Э. Ҳунармандчилик анъаналарини сақлаб // San'at. – Тошкент, 1999. – № 2. – Б. 32;
4. Булатов С. Ўзбек халқ амалий безак санъати. – Тошкент: Меҳнат, 1991. – 384 б.
5. Davlatova S.T. O'zbekistonning an'anaviy hunarmandchiligi tarixiy jarayonlar kontekstida (O'zbekistonning janubiy hududlari misolida XIX asrning ikkinchi yarmi – XXI asr boshlari). – Toshkent. Yangi nashr, 2018. – 368 b.

